

УДК 330.564.2

К. Г. ГУБІН

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
Харків

СИСТЕМНІ ЗАСАДИ НЕРІВНОСТІ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У статті охарактеризовано системні засади нерівності доходів населення в Україні. Доведено необхідність заради суттєвого зниження нерівності, радикальної трансформації системи формування доходів, зокрема, збільшення соціально-економічної сили основної частини населення на протигагу політико-економічній еліті, розвитку конкурентного ринкового середовища, інтенсифікації діяльності у сфері інтелектуальної власності, послаблення кореляції рівня доходів та умов людського розвитку.

Ключові слова: регулювання доходів населення, система формування доходів населення, нерівність доходів населення, зарплатня, людський розвиток.

Постановка проблеми. В процесі ринкової трансформації економіки виникла гостра проблема нерівності доходів українців. У короткостроковому періоді нерівність можна дещо знизити за рахунок змін у функціонуванні системи формування доходів, проте для отримання суттєвого і довготривалого ефекту необхідно змінювати саму систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У монографії «Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз» для найбільш широкої і повної характеристики стану сфери доходів населення використано категорію «система формування доходів», яка поєднує систему регулювання доходів та систему їх саморегулювання. Висвітлено шість основних етапів розвитку системи формування доходів: колективний, приватний, управлінський, капіталістичний, соціально-ринковий та соціальний [1, с. 295–316]. У статті

«Еволюція умов людського розвитку за різних систем формування доходів» [2] комплексно охарактеризовано умови людського розвитку, створені на базі шести систем формування доходів, а відповідні умови, створені в Україні, розкрито у статті «Умови людського розвитку за української системи формування доходів» [3].

Зазначені праці доповнили теоретико-методологічну базу аналізу процесів, що відбуваються у сфері доходів населення в Україні, проте не охарактеризували системні засади нерівності доходів, не висвітлили шляхи подолання нерівності.

Формулювання цілей. Мета статті — розкрити системні засади нерівності доходів населення в Україні та з'ясувати головні шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Система формування доходів має шість основних етапів розвитку, кожен з яких пов'язаний із формуванням відповідної специфічної системи формування доходів: колективної, приватної, управлінської, капіталістичної, соціально-ринкової та соціальної.

Нерівність доходів населення визначається двома головними аспектами:

- 1) особливостями функціонування системи формування доходів;
- 2) структурою системи формування доходів.

При дослідженні проблеми нерівності доходів населення слід уникати наївного функціоналізму. Не можна перебільшувати можливості регулювання нерівності шляхом коригування функціонування системи, адже система формування доходів — комплексне утворення, яке має власну рівновагу і власні механізми відновлення рівноваги.

Особливо актуальне це положення для України, через низьку керованість економіки (значна частина якої знаходиться у тіні), дорожнечу розвиненої системи регулювання економіки (і нестачу бюджетних коштів) і корумпованість чиновницького апарату, що здійснює регулювання (незважаючи на певні позитивні зміни в першій половині 2014 р., ще, мабуть, зарано вести мову про радикальне зниження рівня корупції).

Прикладом змін у функціонуванні системи формування доходів можна вважати запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів. Якщо різко, наприклад до 40–50%, збільшити податки на доходи багатих (що цілком реально в деяких розвинених країнах), з великою вірогідністю ми отримаємо ухиляння від сплати податків і зіштовхнемося зі зниженням податкових надходжень та зростанням нерівності, замість зменшення.

Теоретично існує система заходів, яка спроможна примусити багатіїв сплачувати високі податки в Україні, проте її впровадження потребує радикальних змін законодавства, практики його застосування та діяльності контролюючих органів тощо. Чи можливі усі ці перетворення за умови наявності у потужних фінансово-промислових груп, олігархів, а також чиновників,

широких можливостей із розмивання реформ? Безумовно, ні! Чи можна позбавити їх зазначеного впливу? Потенційно можливо, але в межах зовсім іншої системи суспільних відносин.

Отже, особливості функціонування системи формування доходів піддаються коригуванню лише в обмеженому діапазоні, а для суттєвого зниження нерівності доходів населення в Україні необхідно змінювати структуру системи формування доходів.

Безумовно, нерівність доходів може бути зумовлена випадковими факторами (виграш у лотерею, отримання спадщини), проте в масштабах суспільства в цілому є один головний базовий фактор нерівності — умови людського розвитку. Тому аби більш повно врахувати фактори нерівності, необхідно розглядати не причини нерівності доходів населення, а причини нерівності умов розвитку людського потенціалу.

Серед параметрів системи формування доходів, що суттєво впливають на розподіл умов людського розвитку та нерівність доходів, слід відзначити:

- 1) ресурси людського розвитку (рівень доходів, характер участі людей у виробництві, кількість формально вільного часу у різних категорій населення);
- 2) доступні напрями використання ресурсів розвитку людського потенціалу (ступінь розвитку матеріальної та нематеріальної культури, рівень прав та свобод різних членів суспільства);
- 3) спрямованість людського розвитку;
- 4) інфраструктурні умови розвитку людського потенціалу (інституційна структура, рівень загроз людському розвитку).

Доходи утворюють базу людського розвитку. За незмінності інших умов збільшення доходів інтенсифікує людський розвиток. Характер роботи відіграє велику роль у розвитку індивіда (передусім його людського капіталу). Деякі види діяльності стимулюють постійне самовдосконалення людини, інші, навпаки, стримують її професійне зростання. Умови праці на різних робочих місцях неоднаково впливають на здоров'я та самопочуття людини. Формально вільний (від роботи, сну та задоволення інших фізіологічних потреб) час надає додаткову (окрім роботи) можливість розвитку. Формально вільний час дозволяє компенсувати однобічність розвитку, пов'язаного із роботою, аби забезпечити гармонійний та різнобічний розвиток особистості. Це також час для відпочинку та підтримки здоров'я організму.

Ресурси людського розвитку визначають його потенційно можливий максимальний рівень. Ефективність реалізації цих ресурсів залежить від інших трьох груп факторів.

Ступінь розвитку матеріальної та нематеріальної культури визначає можливість застосування ресурсів людського розвитку, бо, по-перше, розвиток

особистості здійснюється через засвоєння надбань культури. І від рівня останньої залежать результати розвитку. По-друге, фізичний стан людини значною мірою визначається культурою підтримки здоров'я та якістю медицини. Рівень прав та свобод (економічних, соціальних, політичних тощо) визначає перелік альтернативних варіантів людського розвитку, які доступні тому чи іншому індивіду.

Вибір конкретного варіанта людського розвитку пов'язаний із спрямованістю зусиль індивідів. Доходи, робочий та вільний час людини можуть сприяти службовому просуванню, інтенсивному саморозвитку і самореалізації чи покращенню фізичного стану або іншим цілям, у тому числі деструктивним для людського потенціалу.

Інфраструктурні умови розвитку людського потенціалу визначають коефіцієнт корисної дії перелічених вище трьох груп факторів. Роль інституційної структури зумовлена зокрема тим, що людський розвиток — дуже складний процес. Його результати залежать не лише від індивідуальних зусиль, але й від ефективності співробітництва індивідів. Загрози людському розвитку обмежують його темпи не лише у разі втілення у реальні негаразди, але й самим фактом існування, бо відволікають від розвитку, примушуючи приділяти увагу захисту від можливих негативних подій.

Слід наголосити, що із зазначених параметрів лише один (ступінь розвитку матеріальної та нематеріальної культури) виступає не диференційованим стосовно окремих особистостей. Усі інші фактори людського розвитку присутні у різних людей в різній мірі.

Надмірна диференціація умов людського розвитку стримує його темпи та породжує загрози людському розвитку, зокрема загрозу непродуктивних витрат на захоплення та утримання кращих умов людського розвитку, загрозу деформації моралі, загрозу економічних і соціальних втрат від конфліктів у суспільстві тощо [4, с. 432].

Помірна диференціація ресурсів людського розвитку є прийнятною, оскільки стимулює особистість до більш активної діяльності та сприяє людському розвитку. Водночас диференціація за іншими параметрами (права та свободи, вплив інституційної структури, загрози людському розвитку) є небажаною.

Охарактеризувавши чотири групи параметрів системи формування доходів, що суттєво впливають на людський розвиток, слід перейти до аналізу стану цих параметрів у цікавих для цього дослідження управлінській, капіталістичній та соціально-ринковій системах формування доходів.

Порівняно з попередніми системами, в управлінській системі формування доходів дещо збільшується рівень ресурсів людського розвитку, несуттєво

покращується і стан інших факторів людського розвитку. Але не це зумовлює перехід умов людського розвитку на якісно новий рівень.

Саме в управлінській системі формування доходів людський розвиток набуває ознак бінарності. Основна частина суспільства, як і в попередніх системах, переймається задоволенням переважно базових потреб та не має суттєвих можливостей для людського розвитку. На противагу їм, представники еліти користуються достатньо значними надбаннями економічного та культурного прогресу (зокрема, освітою, медичним обслуговуванням), мають багато вільного часу та достатньо широку свободу діяльності. Просування соціальними сходами є привілеєм переважно членів еліти, яка стає досить замкненою. Розвиток особистості та творча самореалізація визнаються цінністю серед певної частини суспільства (дуже невеликої).

Хоча, як уже зазначалося, надмірна диференціація умов людського розвитку стримує його темпи та породжує загрози людському розвитку, бінарність умов людського розвитку відіграла і позитивну роль в історії. Як зазначив Б. де Жувенель, надбання цивілізації дісталися нам дорогою ціною: існування еліт, від яких походить наша культура, завжди підтримувалося експлуатацією мас [5, с. 94].

Капіталістична система формування доходів суттєво покращує ресурсне забезпечення людського розвитку. Матеріальна та нематеріальна культура сягає досить високого ступеня розвитку. Збільшуються права та свободи різних класів суспільства, включаючи нижчі. Розвиток особистості, творча самореалізація є важливою цінністю для значної (але не основної) частини суспільства.

Просування соціальними сходами формально доступне кожному, проте початкові умови в різних людей значно відрізняються. Хоча еліта стає менш замкненою, приєднатися до її лав ззовні нелегко.

У порівнянні з попередніми системами, за матеріальними умовами людського розвитку розрив між найбагатшими та найбіднішими членами суспільства збільшується; за нематеріальними, навпаки, зменшується. Загрози людському розвитку також помітно знижуються.

Найважливішою відмінністю капіталістичної системи формування доходів від управлінської є багатоступенева градація умов людського розвитку замість бінарності. Кількість соціальних груп із різними можливостями людського розвитку збільшується, через що відмінності між сусідніми групами менш суттєві. Значно ширші верстви населення отримують доступ до прийнятних умов людського розвитку.

За соціально-ринкової системи формування доходів, обсяг та розподіл ресурсів людського розвитку стають достатніми для забезпечення інтенсивного людського розвитку не лише політико-економічної еліти, але й основної

частини населення. Суттєво збільшуються доходи середніх та нижчих станів, вільний час у великих обсягах стає надбанням широких верств населення.

Матеріальна та нематеріальна культура сягає високого ступеня розвитку. Всі члени суспільства отримують широкі (хоча і не абсолютно рівні) права та свободи. Саморозвиток та творча самореалізація для більшості людей стають факторами, що мають значний (хоча і не вирішальний) вплив на економічні рішення.

Просування соціальними сходами потенційно загальнодоступне, проте вимагає особистих здібностей; присутня і певна нерівність стартових можливостей людей. Лави еліти відкриті для вступу ззовні.

Загрози людському розвитку, порівняно з капіталістичною системою, знижуються. Інституційна структура сприяє ефективній реалізації інших факторів людського розвитку.

Зрозуміло, соціально-ринкова система формування доходів позбавляється не всіх недоліків попередніх систем. Зокрема, на думку С. В. Тютюнникової, В. Л. Іноземцева, збереження бідності в постіндустріальному суспільстві є закономірним. Адже в цьому суспільстві зростає значення освітнього рівня людини, його інтелектуального розвитку, які найбільшою мірою відсутні в середовищі бідних [6, с. 192; 7, с. 24]. Відбувається певне «замикання» нижчого класу, самовідтворення бідності.

Іншим суттєвим недоліком слід вважати утилітарну обмеженість людського розвитку, який спрямовується переважно на професійне зростання, а не на гармонійний розвиток особистості.

Найбільш суттєва нерівність присутня у розподілі ресурсів людського розвитку. За іншими трьома параметрами в соціально-ринковій системі формування доходів розподіл більш рівномірний. Це частково компенсує диференціацію доходів, умов праці та вільного часу і зближує умови людського розвитку багатих та бідних членів суспільства.

За розрахунками ООН, у 2012 р. Україна із показником 0,74 посіла 78 місце у світі за індексом людського розвитку. За рівнем ВНД на душу населення наша країна знаходиться на 22 позиції нижче, а індекс людського розвитку, не пов'язаний із доходом, становить 0,813 [8, с. 145]. Тобто у структурі індексу людського розвитку ООН доходи є «слабкою ланкою» для України. Такі низькі показники є передусім наслідком катастрофічного спаду економіки, яким супроводжувалася ринкова трансформація нашої соціально-економічної системи. Відновлення обсягів виробництва розпочалося у 2000 р. і переривалося у 2009 р. Зростання зарплати корелювало із збільшенням ВВП. Зменшення реальної заробітної плати відбувалося лише до 2000 р. та у 2009 р. (сукупне зростання зарплати див. у таблиці).

**Сукупне зростання реальної заробітної плати з 2000 до 2011 р.
(індекс: 2000 = 100)**

Країни	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Світ	100,0	112,8	116,1	117,3	118,8	121,3	122,7
Розвинені країни та ЄС	100,0	103,3	104,5	104,1	104,9	105,5	105,0
Центральна та Південно-Східна Європа	100,0	204,4	233,9	253,4	244,4	257,9	271,3
Україна	100,0	286,2	322,0	342,3	310,8	342,5	372,3

Складено на базі: [9, с. 10; 10].

Із даних таблиці випливає, що темпи зростання реальної заробітної плати в Україні були високими на фоні як світових, так і регіональних показників. Проте, оскільки взята за базу заробітна плата 2000 р. була вкрай низькою, то, незважаючи на високі темпи зростання, середня зарплата залишається низькою на фоні регіональних та середньосвітових показників.

Розподіл сукупних ресурсів домогосподарств України характеризується їх зміщенням у бік найбагатших. Якщо частка сукупних ресурсів між першим та восьмим децилями зростає поступово (приблизно на 1 в. п. із кожним децилем), то розрив між двома останніми децилями складає 8 в. п. [11, с. 57].

Таким чином, низький середній рівень доходів утворює загрозливу комбінацію з надмірною диференціацією статків, що суттєво обмежує темпи людського розвитку.

Часто застосовується подовжений чи ненормований робочий день, не виконуються стандарти ергономіки робочих місць, використовуються старі та «брудні» технології виробництва. Соціальні пакети відсутні або малі. Можливості зміни робочого місця обмежені. Працівники мають багато об'єктивних підстав для незадоволення роботою та водночас нерідко позбавлені кращих альтернатив, що призводить до накопичення невдоволення і не стимулює ефективну працю та професійне зростання.

Обсяг формально вільного часу у різних категорій населення скоротився порівняно з радянським минулим та економічно розвиненими країнами. Низький життєвий рівень примушує збільшувати трудові зусилля. Водночас скорочується час, що українці витрачають на навчання та підтримку здоров'я.

Загалом розподіл ресурсів людського розвитку в Україні набуває бінарного характеру, подібно до управлінської системи формування доходів. Основній частині населення, що не має суттєвих ресурсів для забезпечення люд-

ського розвитку, протистоїть вузький прошарок багатих та надбагатих людей, які можуть собі дозволити доступ до всіх сучасних можливостей людського розвитку, включаючи освіту чи стажування за кордоном, а також послуги найкращих медичних установ світу.

Ступінь розвитку матеріальної та нематеріальної культури (в широкому розумінні) достатній для забезпечення інтенсивного людського розвитку. Це заслуга не лише України, але й глобалізації, яка перетворює культурні досягнення інших країн на загальносвітове надбання.

Розподіл економічних, соціальних, політичних прав та свобод, необхідних для людського розвитку, в Україні дуже нерівномірний. Незважаючи на формальну рівність усіх перед законом, правоохоронна та судова системи іноді віддзеркалюють інтереси тих, хто більше платить або має неформальні важелі впливу; корумпованість деяких чиновників повертає їх владні повноваження на користь заможних членів суспільства. Нормативно-правова база формується найбагатшими людьми і віддзеркалює передусім їх інтереси. Головною проблемою звичайних українців є не відсутність наданих формально прав та свобод, а нездатність повноцінно їх реалізувати без важелів економічного чи владного впливу.

Розбудована в Україні система формування доходів нерідко стимулює не тих, хто створює вартість, а тих, хто краще перерозподіляє доходи на свій зиск, тих, хто вміє використовувати механізми необґрунтованого збагачення. Ці механізми недостатньо обмежені на законодавчому рівні. На рівні моралі та етики нерідко також не має перешкод для нечесного, незаслуженого заробітку. Відбувається глибока деформація суспільної моралі. Притаманна соціально-ринковій системі формування доходів установка «хочеш добре заробляти — працюй багато і сумлінно» недостатньо поширена.

У нашій країні впровадження інновацій у процесі конкурентної боротьби нерідко не є головним джерелом підприємницького прибутку. Замість зниження собівартості продукції чи підвищення її якості, замість інтенсифікації маркетингових зусиль в Україні іноді значно вигідніше налагоджувати неформальні зв'язки із владою, аби взяти участь у перерозподілі державної власності, отримати від держави преференції, створити неконкурентні бар'єри для інших підприємців. Достатньо поширеним джерелом прибутку в Україні є використання монопольної влади за умов безсилля або бездіяльності владних структур.

У соціально-ринковій системі формування доходів, впроваджуючи на свій страх і ризик інновації у гонитві за надприбутком, підприємець водночас реалізує суспільний інтерес, що полягає у підвищенні ефективності виробництва. В Україні ситуація нерідко протилежна: підприємці створюють елітні економіки, тобто сфери господарювання для обмеженого кола осіб з високими вхідними бар'єрами, що забезпечують отримання надприбутків. Головне

призначення елітних економік — формування та збереження неринкових джерел надприбутків. За таких умов великий і, частково, середній та малий бізнес не зацікавлений в інноваційній діяльності та не сприяє підвищенню ефективності суспільного виробництва.

Для деяких чиновників владні повноваження перетворилися на джерела незаконного збагачення, через що розвинувся тіньовий ринок посад. Іноді не сумлінне виконання обов'язків, а здатність оплатити перевід на нову посаду стає критерієм службового просування.

З урахуванням сказаного зрозуміло, що спрямованість зусиль значної частини українців погано відбивається на темпах людського розвитку. Інституційна структура, порівняно із соціально-ринковою системою формування доходів, недостатньо сприяє людському розвитку, проте не є суттєвою перешкодою для нього. Через перелічені проблеми нашій країні притаманний високий рівень загроз розвитку людського потенціалу.

Із проведеного аналізу випливає, що нерівність умов людського розвитку, й, відповідно, висока диференціація доходів, в Україні зумовлені передусім комплексом глибинних проблем, а не окремими помилками державного регулювання доходів, чи злою волею багатіїв. Тому неможливо вирішити проблему надмірної нерівності лише за рахунок удосконалення механізмів регулювання доходів. Для вирішення комплексних проблем потрібен комплексний підхід.

Порівняльний аналіз умов людського розвитку за різних систем формування доходів свідчить про те, що для подолання системних засад нерівності доходів населення в Україні необхідно розбудовувати соціально-ринкову систему формування доходів. Проблема в тому, що об'єктивно в інтересах політико-економічної еліти (принаймні, до початку — середини 2014 р., який дає надію на зміни) — створення гібрида капіталістичної та управлінської систем, який дозволив би зробити еліту «закритим клубом», закріпивши за представниками вищих класів та їх нащадками привілейоване становище через створення перешкод для соціального, політичного та економічного просування інших членів суспільства. Останній сценарій призведе до консервації високого рівня диференціації доходів населення.

Відповідно до базових рис соціально-ринкової системи формування доходів головні завдання реформування вітчизняної системи формування доходів можна сформулювати таким чином:

- 1) конкурентний ринок має стати основним механізмом координації господарської діяльності; неринкові фактори прийняття економічних рішень мають бути нівельовані;

- 2) потрібно розбудувати розвинену систему регулювання економіки, яка має органічно поєднувати державне, корпоративне та громадське регулювання;

- 3) необхідно досягти високої ефективності господарської системи;

4) слід забезпечити приблизний баланс соціально-економічних сил у суспільстві;

5) громадянське суспільство має розвинути ефективні важелі впливу на бізнес та здатність нав'язувати йому принципи нееквівалентної справедливості.

У країнах Заходу подібні риси соціально-ринкової системи формування доходів розвивалися у комплексі та поступово. В Україні реалізація цих завдань вимагатиме багатьох заходів, серед яких у першу чергу слід відмітити збільшення соціально-економічної сили основної частини населення на протигагу політичній та економічній еліті (які мають бути максимально відокремлені одна від одної).

Саме вирівнювання соціально-економічних сил може стати рушійною силою реформи української системи формування доходів, оскільки воно здатне дати поштовх розвитку соціального партнерства, відокремленню держави від бізнесу, посиленню соціальної спрямованості виробництва (зокрема, збільшенню частки оплати праці у ВВП), зниженню ступеня експлуатації праці та землі тощо.

На наш погляд, це вирівнювання слід починати з розвитку вільного асоціювання. На даний момент можна виділити два основних шляхи формування традицій вільного асоціювання в Україні: кризовий та покроковий. Перший шлях пов'язаний з виникненням якоїсь кризової ситуації, яка примушує людей об'єднуватися та підійматися на боротьбу. Покроковий напрям розвитку вільного асоціювання пов'язаний із поступовим привчанням людей до об'єднання. Спочатку українці кооперуються для вирішення найпростіших питань, а потім, набувши досвіду успішного співробітництва, можуть ставити перед собою більш складні завдання.

Поширення традицій вільного асоціювання тісно пов'язане із розвитком в Україні громадянського суспільства: ці процеси підсилюють один одного.

Іншим актуальним завданням є розвиток конкурентного середовища, позбавленого неринкових методів боротьби. Для цього в Україні необхідно передусім:

- 1) забезпечити відокремлення бізнесу від політичної влади;
- 2) рішуче боротися з корупцією на всіх рівнях;
- 3) надати юридичним та фізичним особам повний спектр економічних прав та обов'язків з ефективними механізмами їх реалізації за зразком розвинених країн;
- 4) забезпечити всім суб'єктам господарювання рівні умови економічної діяльності;
- 5) протидіяти монополізму та недобросовісній конкуренції;
- 6) розвивати ринки та ринкові інститути;
- 7) удосконалювати інфраструктуру ринку;
- 8) поширювати правову свідомість;
- 9) розвивати у громадян ринкове мислення.

Зважаючи на сучасні тенденції розвитку економіки, в нашій країні необхідно інтенсифікувати діяльність у сфері інтелектуальної власності, заради чого слід:

- 1) забезпечити свободу формування та використання інтелектуальної власності;
- 2) сприяти інституціоналізації ринків об'єктів прав інтелектуальної власності за зразком розвинених країн (з урахуванням вітчизняної специфіки);
- 3) створити ефективну систему захисту прав інтелектуальної власності;
- 4) сприяти розвитку інфраструктури інноваційного бізнесу (установи, що фінансують та страхують інноваційний бізнес; венчурні фірми; патентно-інформаційні організації; оцінювачі інтелектуальної власності; консультанти тощо);
- 5) розбудовувати національну інноваційну систему (потребує розвитку креативного блоку, блоку трансферу технологій, блоку фінансування, блоку виробництва та блоку підготовки кадрів);
- 6) сприяти комерціалізації інтелектуальної власності;
- 7) збільшити державне фінансування довгострокових інноваційних проектів;
- 8) забезпечити економічне стимулювання державою формування та ефективного використання інтелектуальної власності;
- 9) сприяти формуванню відповідних знань та навичок у творців інтелектуальної власності, а також у посередників і фахівців цієї галузі (розвиток освіти у галузі інтелектуальної власності має стратегічне значення для нашої країни).

Також вкрай важливо послабити кореляцію умов людського розвитку із рівнем доходів, соціальним статусом і соціальними зв'язками, аби можливість розвитку розподілялися більш рівномірно, ніж заможність і зв'язки. Це дозволить протистояти «замиканню» нижчого класу.

Висновки. Система формування доходів — комплексне утворення, яке має власну рівновагу і власні механізми відновлення рівноваги, тому не варто перебільшувати можливості регулювання нерівності доходів населення шляхом коригування лише функціонування системи. Суттєве зменшення нерівності можливе лише на основі реформування структури системи або її заміни.

Розподіл умов людського розвитку в Україні набуває ознак бінарності: основній частині суспільства, що не має сприятливих можливостей, протистоїть вузький прошарок багатих та надбагатих людей, що наділені доступом до усіх сучасних можливостей розвитку людського потенціалу. В результаті масштаби нерівності доходів такі, що будь-які спроби поверхневого впливу на функціонування системи не здатні вирішити цю проблему. Для радикального зниження ступеня диференціації доходів населення необхідно змінювати систему формування доходів на соціально-ринкову.

Розбудова соціально-ринкової системи формування доходів потребуватиме десятиріч і багатьох перетворень. Серед найактуальніших сьогодні завдань слід

відмітити: збільшення соціально-економічної сили основної частини населення на противагу політико-економічній еліті; розвиток конкурентного середовища, позбавленого неринкових методів боротьби; інтенсифікацію діяльності у сфері інтелектуальної власності; послаблення кореляції умов людського розвитку із рівнем доходів, соціальним статусом і соціальними зв'язками.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо визначення системи подальших заходів, необхідних для завершення розбудови соціально-ринкової системи формування доходів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2010. – 448 с.
2. Губін К. Г. Еволюція умов людського розвитку за різних систем формування доходів / К. Г. Губін // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право. – 2011. – № 3 (6). – С. 42–51.
3. Губін К. Г. Умови людського розвитку за української системи формування доходів / К. Г. Губін // Вісн. Донец. нац. ун-ту економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 4 (52). – С. 10–17.
4. Губин К. Г. Экономическая эксплуатация как одна из угроз экономической безопасности Украины / К. Г. Губин // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2008. – Вип. 244, Т. 2. – С. 424–435.
5. Жувенель Б. Этика перераспределения / Б. Жувенель. – М. : Баком, 1995. – 148 с.
6. Тютюнникова С. В. Формирование доходов населения в условиях рыночной трансформации экономики инверсионного типа : дис. ... д-ра экон. наук : 08.01.01 / С. В. Тютюнникова. – Харьков, 1999. – 460 с.
7. Иноземцев В. Л. Классовый аспект бедности в постиндустриальных обществах / В. Л. Иноземцев // Соц. исслед. – 2000. – № 8. – С. 18–27.
8. Доклад о человеческом развитии 2013. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире : пер. с англ. / ПРООН. – М. : Весь Мир, 2013. – 203 с.
9. Доклад «Заработная плата в мире в 2012–2013 гг.» : Заработная плата и справедливый рост [Электронный ресурс] / ГТПДТ и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. – М. : МОТ, 2013. – xvi, 118 с. – Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_213968.pdf.
10. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати (1995–2012) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – 2013. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2014.

К. Г. ГУБИН

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

СИСТЕМНЫЕ ОСНОВАНИЯ НЕРАВЕНСТВА ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

В статье охарактеризованы системные основания неравенства доходов населения в Украине. Доказана необходимость ради существенного снижения неравенства, радикальной трансформации системы формирования доходов, в частности, увеличения социально-экономической силы основной части населения в противовес политико-экономической элите, развития конкурентной рыночной среды, интенсификации деятельности в сфере интеллектуальной собственности, ослабления корреляции уровня доходов и условий человеческого развития.

Ключевые слова: регулирование доходов населения, система формирования доходов населения, неравенство доходов населения, зарплата, человеческое развитие.

K. G. HUBIN

Ph. D. in Economics, associate Professor, associate Professor of Economic Theory Department, Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv

SYSTEM BASICS OF PROFIT DISPARITY OF POPULATION IN UKRAINE AND THE WAYS OF THEIR OVERCOMING

Problem setting. In the process of market transformation of the economy a severe problem of disparity of profit of Ukrainians has appeared. During a short-term period disparity may be reduced to a certain extent due to changes of functioning of the profit formation system. Notwithstanding, to gain significant and long-term effect the system should be changed.

Recent research and publication analysis. In the monograph “Security of human development: economic and theoretic analysis” the concept “profit formation system” was used to characterize the position of the area of population profit. This concept connects the system of profit regulation and the system of its self-regulation. In the article “Evolution of conditions of human development in terms of different systems of profit formation” terms of human development on the basis of six systems of profit formation, i.e. collective, private, managerial, capitalistic, social and market, and social systems, are characterized. Appropriate terms in Ukraine are presented in the article “Terms of human development in Ukrainian system of profit formation”.

Although the mentioned works complement the theoretic and methodological basis of analysis of processes in the area of population profit, they did not characterize the system basics of disparity and the ways of their overcoming.

Paper objective. The purpose of the article is to present the system basics of disparity of population profits in Ukraine and to determine the main ways of their overcoming.

Paper main body. Division of conditions of human development in Ukraine obtain features of binarity: the majority of a society, which has not conducive opportunities, counters insignificant share of rich and over-rich people imparted by access to all modern opportunities of human potential development. As a result, profit disparity causes inability of any attempt of influence on functioning of the system to solve this problem. Instead of this, there is a need to change the whole system.

The comparative analysis of the conditions of human development in terms of different systems of profit formation points out that there is a need to build the social and market system of profit formation in order to overcome the system basics of population profit disparity in Ukraine. However, the objective interest of the political and economic elite, in particular till the beginning or the middle of 2014, which gives hope for changes, is creation of a hybrid of a capitalistic and a managerial systems enabling to turn the elite into the “close club”, having assigned a privileged position to the members of the highest classes and their descendants.

Conclusion of the research. Building of the social and market system of profit formation will last decades and require many changes. The most topical tasks include: increase of the social and economic capacity of the main part of the population in contrast to the political and economic elite; development of the competitive environment bereaved of non-market methods of competition; intensification of the activity in the branch of intellectual ownership; mitigation of correlation between conditions of human development and a level of profit, social status, and social relationships.

A perspective direction of further researches is determination of measures needed to finish the building of the social and the market system of profit formation.

The main abstract to the article

Abstract. The system basics of population profit disparity in Ukraine are characterized. The author proved necessity of intensification of an activity in the intellectual ownership branch, mitigation of correlation between a level of profit and conditions of human development.

Key words: population profit regulation, population profit regulation system, population profit disparity, salary, human development.